

AVTORSKE PRAVICE

SPLETNI SEMINAR ZA
DRUŠTVO SLOVENSКИH PISATELJEV

© Urša Chitrakar, 2020

IZJAVA

Vsebina te predstavitve je informativne narave in je namenjena seznanitvi s temeljnimi pravili in dilemami avtorskega prava. Vsa pojasnila, predstavljena v nadaljevanju, so splošne narave in ne predstavljajo pravnega nasveta ali napotkov za konkretno ravnanje. Uporaba tega gradiva je dovoljena za privatno uporabo in v drugih primerih, za katere zakon dovoljuje prosto uporabo avtorskih del. Za vse druge vrste uporabe je potrebno pridobiti dovoljenje avtorice.

AVTORSKO PRAVO

- ni univerzalnega mednarodnega avtorskega prava
- mednarodne konvencije: Bernska konvencija za varstvo književnih in umetniških del (1886), Mednarodna konvencija za varstvo izvajalcev, proizvajalcev fonogramov in radiodifuznih organizacij (1961), pogodbe Svetovne organizacije za varstvo intelektualne lastnine (1996) - več na: <https://www.wipo.int/treaties/en>
- anglosaksonski sistem (copyright) in sistem evropskega kontinentalnega prava (avtorske pravice)

ZAKONODAJA EU

- delna harmonizacija pravil se je začela leta 1991 z direktivo o varstvu računalniških programih, poenotena so tudi nekatera druga pravila (npr. trajanje pravic, varstvo podatkovnih baz, obseg varstva nekaterih materialnih avtorske pravice, sledna pravica, dopustne omejitve avtorske pravice, osirotela dela, ...)

<https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/eu-copyright-legislation>

- zadnja sprejeta je Direktiva o avtorski in sorodnih pravicah na enotnem digitalnem trgu:

<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/SL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019L0790&from=EN>

SLOVENSKA ZAKONODAJA

- Zakon o avtorski in sorodnih pravicah (ZASP) sprejet leta 1995 in večkrat spremenjen in dopolnjen:
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO403>
- Zakon o kolektivnem upravljanju avtorske in sorodnih pravic (ZKUSAP) sprejet leta 2016:
<http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO7317>

PREDMET VARSTVA

AVTORSKO DELO (5. člen):

- individualna (izvirna)
- intelektualna stvaritev (rezultat človekovega ustvarjanja)
- s področja književnosti, znanosti in umetnosti (široka interpretacija)
- izražena na kakršenkoli način (ni potrebno, da je fiksirano na nekem materialnem nosilcu – drugače v VB in ZDA!)

- zakon primeroma našteva posamezne kategorije del (odprt seznam, uvrstitev v posamezno kategorijo ni pomembna – drugače v VB):
 - pisana dela (računalniški programi)
 - glasbena dela
 - gledališka dela,
 - fotografska dela,
 - avdiovizualna dela,
 - likovna dela
 - ...
- za avtorskopravno varstvo ni pomembno:
 - kvantitativni obseg dela,
 - vložen trud ali sredstva,
 - estetska oz. umetniška vrednost dela
 - ...

NI VAROVANO KOT AVTORSKO DELO (9. člen):

- ideje, načela, odkritja
- uradna besedila z zakonodajnega, upravnega in sodnega področja
- **ljudske književne in umetniške stvaritve** (predelave in interpretacije ljudskih stvaritev so lahko varovane!)
- primer SEU: C-310/2017: okus sirnega namaza ni avtorsko delo
 - predmet, ki se varuje z AP, mora biti tak, da ga je mogoče natančno in objektivno opredeliti
 - okusa živila ni mogoče natančno opredeliti, saj okušanje temelji na občutkih in okuševalni izkušnji vsakega posameznika (ti so subjektivni in odvisni od številnih okoliščin)

UPRAVIČENCI VARSTVA

AVTOR (10. in 11. člen)

- fizična oseba, ki je delo ustvarila (pravna oseba ne more biti avtor)

IMETNIK PRAVIC

- kdor jih pridobi od avtorja, uživa pravice v obsegu, v katerem so prenesene nanj (72. člen)
- dediči dedujejo avtorsko pravico kot celoto (68. člen)

AVTORJI KOLEKTIVNEGA DELA (100. člen)

- avtorsko delo ustvarjeno na pobudo in v organizaciji naročnika
- sodelovanje velikega števila avtorjev, objavljeno pod imenom naročnika (npr. enciklopedije, leksikoni, slovarji, zborniki)
- domneva izključnega in neomejenega prenosa materialnih in drugih pravic avtorja

AVTOR NAROČENEGA DELA (99. člen)

- avtor obdrži avtorsko pravico, razen če je prenos pravic dogovorjen s pogodbo
- drugače v VB, ZDA: “commissioned work” ali “work for hire” (naročnik je primarni imetnik avtorskih pravic)

NASTANEK AVTORSKIH PRAVIC

Avtorske pravice nastanejo s samo stvaritvijo dela v trenutku stvaritve (14. člen), zato dela ni potrebno:

- registrirati (drugače v ZDA!)
- označiti z znakom: © ime, priimek, leto prve objave – označba je sicer priporočljiva (ustvarja domnevo avtorstva)
- objaviti ali reproducirati na materialnem nosilcu – drugačna pravila v VB in ZDA

TRAJANJE AVTORSKIH PRAVIC

- ves čas življenja avtorja + 70 let po smrti (59. člen)
- soavtorji: 70 let se računa od smrti zadnjega (60. člen)
- anonimna in psevdonimna dela: 70 let od objave (61. člen)
- neobjavljena dela: 70 let od stvaritve (63. člen)
- rok prične teči 1.1. tistega leta, ki sledi letu smrti avtorja oz. drugem dogodku (67. člen) – pri izračunu je treba upoštevati tudi veljavnost zakona v obdobju, ko trajajo oz. se iztečejo pravice
- v starejših zakonih krajše varstvo, veljala so različna pravila za nekatere vrste del npr. fotografije (!)

AVTORSKA PRAVICA

je enovita pravica na avtorskem delu, iz katere izvira več vrst upravičenj

MORALNE AP

varujejo avtorja glede njegovih duhovnih in osebnih vezi do dela

ni se jim mogoče odpovedati, ni jih mogoče prenesti

MATERIALNE AP

varujejo premoženjske interese avtorja (avtor izključno dovoljuje ali prepoveduje uporabo svojega dela in določa pogoje, pod katerimi dovoljuje uporabo svojega dela)

DRUGE PRAVICE

AVTORJA

varujejo določene interese avtorja, ki niso tipično duhovne ali ekonomske narave

MORALNE AVTORSKE PRAVICE

PRAVICA PRVE OBJAVE (17. člen)

- izključna pravica odločiti, ali, kdaj in kako bo delo prvič objavljeno
 - objava pomeni, da je avtorsko delo z dovoljenjem avtorja (upravičenca) postalo dostopno javnosti (3. člen)
 - izdaja pomeni, da je zadostno število že izdelanih primerkov avtorskega dela ponujenih javnosti z dovoljenjem avtorja (npr. izdaja knjige) (3. člen)
 - javnost je večje število oseb, ki so izven običajnega kroga družine ali kroga osebnih znancev (2. člen)

PRAVICA PRIZNANJA AVTORSTVA (18. člen)

- izključna pravica do navedbe pri objavi dela

PRAVICA SPOŠTOVANJA DELA (19. člen)

- izključna pravica upreti se skazitvi, posegu v delo ali uporabi dela, če bi to lahko okrnilo avtorjevo osebnost

PRAVICA SKESANJA (20. člen)

- izključna pravica avtorja, da imetniku materialne avtorske pravice prekliče že preneseno pravico
- če obstajajo resni moralni razlogi
- obveznost povrnitve škode

MATERIALNE AVTORSKE PRAVICE

- materialnih avtorskih pravic je toliko, kolikor je načinov uporabe avtorskega dela (v 22. členu so našteje materialne avtorske pravice le primeroma)
- so **izključne**, učinkujejo zoper vse, avtor je tisti, ki izključno razpolaga s svojim delom
- varujejo **premoženjske interese** avtorja (avtor določa pogoje za uporabo njegovega dela oz. izkoriščanje njegovih materialnih avtorskih pravic)
- avtor se materialnim avtorskih pravicam lahko odpove

PRIMERI MATERIALNIH AP

PRAVICA REPRODUCIRANJA (23. člen)

- pravica, da se delo fiksira na materialnem nosilcu ali drugem primerku (neposredno/posredno, začasno/trajno, delno/v celoti) s kakršnimkoli sredstvom in v kakršnikoli obliki

PRAVICA DISTRIBUIRANJA (24. člen)

- pravica, da se izvirnik ali primerki avtorskega dela dajo v promet ali s tem namenom ponudijo javnosti, npr. s prodajo knjig

PRAVICE JAVNE PRIOBČITVE (22. člen)

- uporaba avtorskega dela v netelesni obliki in obsega zlasti:
 - pravica javnega izvajanja (26. člen ZASP)
 - pravica javnega prenašanja (27. člen ZASP)
 - pravica javnega predvajanja s fonogrami in videogrami (28. člen ZASP)
 - pravica javnega prikazovanja (29. člen ZASP)
 - pravica radiodifuznega oddajanja (30. člen ZASP)
 - pravica radiodifuzne retransmisije (31. člen ZASP)
 - pravica sekundarnega radiodifuznega oddajanja (32. člen ZASP)
 - pravica dajanja na voljo javnosti (32.a člen ZASP)

PRAVICA PREDELAVE (33. člen)

- pravica, da se prvotno delo prevede, odrsko priredi, glasbeno aranžira, spremeni ali kako drugače predela ali v nespremenjeni obliki vključi ali vgradi v novo delo

PRAVICA AVDIOVIZUALNE PRIREDBE (104. člen)

- pravica, da se prvotno delo predela ali vključi v avdiovizualno delo

PRIMERI DRUGIH PRAVIC AVTORJA

PRAVICA DO NADOMESTILA ZA DOVOLJENO PRIVATNO UPORABO (37. do 39. člen)

- nadomestilo, ki se plačuje pri:
 - prodaji/uvozu snemalnih naprav in praznih nosilcev zvoka/slike
 - prodaji/uvozu novih naprav za fotokopiranje in od fotokopij, narejenih za prodajo
- posledica dovoljenega reproduciranja avtorskih del za privatno in drugo lastno uporabo (pogoji določeni v 50. členu)
- višina nadomestila je določena v uredbi vlade (Ur. I. RS, št. 103/06, 63/16) oziroma v skupnih sporazumih sklenjenih med kolektivnimi organizacijami avtorjev in reprezentativnimi združenji uporabnikov

PRAVICA DO NADOMESTILA ZA JAVNO POSOJANJE (36. člen)

- nadomestilo zaradi javnega posojanja knjižničnega gradiva v splošnih knjižnicah
- sredstva za ta nadomestila se zagotavljajo iz proračuna, deli jih Javna agencija za knjigo (<http://www.jakrs.si/>)
- pripada avtorjem in prevajalcem (knjižnih publikacij), ilustratorjem, fotografom, avtorjem glasbe in avdiovizualnih del
- knjižnično nadomestilo se deli na dva načina: denarni prispevki živečim avtorjem in delovne štipendije

UPORABA AVTORSKIH DEL

Temeljno pravilo (21. člen):

- uporaba avtorskega dela je dopustna le, če je avtor v skladu z zakonom in pod pogoji, ki jih je določil, prenesel ustrezno avtorsko pravico
- nedovoljena uporaba avtorskega dela pomeni kršitev avtorske pravice, razen v primerih, ki jih določa zakon (vsebinske omejitve avtorskih pravic)

POGODBE O PRENOSU AVTORSKIH PRAVIC

Splošna pravila glede sklepanja, veljavnosti in prenehanja pogodb ureja Obligacijski zakonik (OZ)

Poleg splošnih pravil za pogodbe o prenosu avtorskih pravic veljajo posebna pravila po ZASP:

- avtorska pravica kot celota ni prenosljiva (69. člen)
- moralne pravice niso prenosljive, avtor lahko na drugo osebo prenese samo posamične materialne pravice (70. člen)
- ničnost pogodbenih določil (79. člen): prenos avtorske pravice kot celote, prenos moralnih avtorskih pravic, prenos materialnih pravic na vseh svojih prihodnjih delih in prenos materialnih pravic za neznane oblike uporabe dela – drugače v VB in ZDA !!!

OMEJITVE PRENOSA MATERIALNIH PRAVIC

- vsebinske (izključni ali neizključni prenos)
- prostorske (npr. Slovenija, EU, svet)
- časovne (npr. 3, 5, 10 let, za ves čas trajanja pravic)
- nadaljnji prenos pravic na tretje osebe (ni dovoljen, razen z izrecnim dovoljenjem avtorja)

DOMNEVE GLEDE OBSEGA PRENOSA

- če ni z zakonom ali s pogodbo določeno drugače, je prenos neizključen, velja samo za RS in velja za čas, ki je običajen (prvi odst. 75. člena)
- če ni določeno, katere pravice in v kakšnem obsegu se prenašajo, so prenesene tiste pravice in v takem obsegu, kot je bistven za dosego namena pogodbe (drugi odst. 75. člena)
- drugačna pravila za dela avtorjev avdiovizualnih del (107. člen), za avtorje kolektivnih del (100. člen), dela iz delovnega razmerja (101. člen), avtorje računalniških programov (112. člen) in avtorje podatkovnih baz (141.e člen)

OBLIČNOST

- pogodbe, s katerimi se prenašajo materialne avtorske in druge pravice, morajo biti v pisni obliki (80. člen)
- ne glede na to so ustno sklenjene pogodbe veljavne (!), a se sporne ali nejasne določbe vedno razlagajo v korist avtorja
- za avtorje je torej bolje, da ne podpišejo nobene pogodbe, kot pa da podpišejo pogodbo, ki je za njih neugodna ali je ne razumejo

AVTORSKI HONORAR IN NADOMESTILO

- lahko se določi v fiksnem znesku (pavšalu) ali kot procent od dohodka iz prodaje dela, ali kot kombinacijo obojega (uporabnik mora voditi evidenco ustvarjenega dohodka – 82. člen)
- če avtorski honorar ali nadomestilo nista določena v pogodbi, se določita po običajnih plačilih za določeno vrsto del (81. člen) – v praksi težko dokazati (!)
- kaj je običajen honorar se presoja glede na obseg in trajanje uporabe ter druge okoliščine primera

DOLOČBA O USPEŠNICI (“BEST SELLER CLAUSE”)

- če se z uporabo avtorskega dela doseže dobiček, ki je v očitnem nesorazmerju z dogovorjenim honorarjem, lahko avtor zahteva spremembo pogodbe tako, da se mu določi pravičnejši delež pri dohodku (81/2 člen)
- podobno pravilo uvaja nova Direktiva o avtorski in sorodnih pravicah na enotnem digitalnem trgu (20. člen Direktive)

PREKLIC MATERIALNE AVTORSKE PRAVICE ("USE-IT-OR-LOSE-IT CLAUSE")

Avtor lahko prekliče prenos materialne avtorske pravice, če jo tisti, na katerega je bila pravica izključno prenesena, ne izvršuje v zadostni meri, ali pa sploh ne

Pogoji (83. člen):

- potek najmanj 2 let od prenosa pravice
- avtor mora ponuditi imetniku primeren dodatni rok
- če to zahteva pravičnost, mora avtor imetniku povrniti primerno odškodnino

- podobno pravilo uvaja nova Direktiva o avtorski in sorodnih pravicah na enotnem digitalnem trgu (20. člen Direktive)

ZALOŽNIŠKA POGODBA

85. do 94. člen ZASP

VSEBINA ZALOŽNIŠKE POGODBE:

- vrsta prenosa pravic
 - obseg in trajanje prenosa pravic
 - območje veljavnosti pravic
 - rok za izdajo dela
 - avtorski honorar
-
- lahko vsebuje tudi druge dogovore

ZALOŽNIŠKA POGODBA

OBVEZNOSTI AVTORJA

- ustvari delo
- prenese pravico reproduciranja v obliki tiskanja in pravico distribuiranja primerkov dela
- domneva izključnosti prenosa pravic

ZALOŽNIŠKA POGODBA

OBVEZNOSTI ZALOŽNIKA:

- bo delo izdal (reproduciral in distribuiral) in avtorju plačal honorar
- honorar v % od MPC: mora biti določeno najmanjše število izvodov prve izdaje ali najmanjši honorar ne glede na število prodanih izvodov (2. odst. 87. člena)
- honorar v pavšalnem znesku: mora biti določena skupna naklada - če ni določena lahko založnik izda največ 500 izvodov (3. odst. 87. člena)
- ima prednostno pravico do izdaje dela v elektronski obliki
- za nove izdaje dolžan omogočiti avtorju izboljšave/spremembe dela (če to ne pomeni pretiranih stroškov in ne spreminja narave dela)

PRIMERI IZ PRAKSE

1. PRIMER: IZDAJA ŠTUDIJE

Avtorica s to pogodbo glede svojega dela prenaša na založbo vse materialne avtorske in druge pravice po ZASP.

Prenos pravic iz prejšnjega odstavka je izključen ter brez časovnih, prostorskih in drugih omejitev.

Založba lahko pravice iz te pogodbe neomejeno prenaša naprej na tretje osebe. V primeru prenosa avtorskih pravic iz prvega odstavka tega člena na tretjo osebo pripada avtorici 50 % čistega dohodka iz naslova prenosa. Založba se obvezuje, da bo avtorici predložila pisno poročilo o prenosu pravic.

2. PRIMER: IZDAJA ROMANA

Avtor s to pogodbo glede svojega dela prenaša na založbo vse materialne avtorske pravice v skladu z ZASP.

Prenos pravic iz prejšnjega odstavka je izključen in velja za območje Slovenije: za časovno obdobje 5 let od prve izdaje dela pri Založbi, za naklado do 3.000 izvodov, v več natisih.

Avtor dovoljuje Založbi, da avtorske pravice iz te pogodbe prenaša naprej na tretje osebe.

...

Ta pogodba velja za časovno obdobje, določeno s 1. členom te pogodbe, oziroma dokler niso razprodani vsi izvodi publikacije, natisnjeni v tem časovnem obdobju.

3. PRIMER: PONATIS PREVODA

Vse moralne avtorske pravice za avtorsko delo po tej pogodbi pripadajo avtorju, vse pravice izkoriščanja, razpolaganja in ostale materialne pravice za avtorsko delo po tej pogodbi pa se enkrat za vselej, za vse primere in za objavo v vseh oblikah izključno prenesejo na naročnika.

- po izidu ponatisa avtor uveljavlja ničnost pogodbenega določila o prenosu pravic in domnevo o obsegu prenosa 75. člena ZASP
- avtor zahteva plačilo dodatnega honorarja + plačilo civilne kazni za kršitve avtorskih pravic (zaradi izdanega ponatisa)

4. PRIMER: OBJAVA V ZNANSTVENI PUBLIKACIJI

Avtor naročniku na delu, ki je predmet te pogodbe, prenaša naslednje materialne avtorske pravice:

- pravico reproduciranja in distribuiranja primerkov dela v neomejeni nakladi, za neomejeno distribucijsko obdobje, v vseh tiskanih in elektronskih (vključno z on-line) izdajah naročnika
- pravico dajanja na voljo javnosti.

Prenos navedenih pravic je izključen, časovno in teritorialno neomejen in obsega tudi pravico do nadaljnjega prenosa pridobljenih pravic tretjim osebam.

S prenosom navedenih pravic avtor soglaša, da naročnik javnosti omogoči odprt dostop do dela, ki je predmet te pogodbe, pod pogoji proste licence CC-BY-NC-ND.

5. PRIMER: UPRIZORITEV GLEDALIŠKE PREDSTAVE

Avtorica ohrani moralne avtorske pravice. Avtorica ima pravico, da se upre vsaki skazitvi, okrnitvi ali drugačni spremembi avtoričinega dela ali imena, ki bi nastala brez njenega privoljenja.

...

Avtorica prenese naslednje materialne avtorske pravice:

- pravico javnega uprizarjanja,
- pravico reproduciranja dela v gledališkem listu,
- pravico omejene predelave dela, ki je glede na običaje v stroki potrebna zaradi sledenja dramaturški in režijski zasnovi gledališke uprizoritve dela in
- pravico prevoda dela za potrebe prikazovanja nad- ali pod-napisov.

HVALA ZA POZORNOST

Kontakt: ursa.chitrakar@csh.si / www.csh.si